

Dolhai Lajos

A szentáldozás hatása az áldozás utáni könyörgések alapján

A liturgikus teológiában és a szentségtanban gyakran hivatkozik a teológia az Egyház imádságaira. A teológia művelése konkrétan is igazolja, hogy a „*lex orandi lex credendi*” (az imádság törvénye, a hit törvénye) közmondászerű teológiai alapelv általánosan ismert és elfogadott lett az Egyházban.¹ A Katolikus Egyház új Katekizmusa (1993) is kiemelten tartalmazza ezt az adágiumot (KEK 1124, 1126). Az új katekizmus az egyetemes Egyház liturgikus szövegeit és magyarázatait gazdagon idézi. Nemcsak a római, hanem a keleti egyházak liturgiáját is felhasználja a hitigazságok bizonyítására és megvilágítására (vö. például KEK 1386).

Újabban a liturgikának van egy része, az *euchológia*² (a görög *eukhé* = imádság és a *logosz* = tudás szavak összetételéből), amely éppen arra szolgál, hogy az Egyház imádságait, azok törvényszerűségeit elemezze.³ A liturgikus imádságok elemzésének vannak törvényszerűségei, feltétlenül figyelembeveendő alapelvei.⁴ A teológiai alapelvek mellett tekintettel kell lennünk az imádságok műfajára, sajátos szerkezetére, a liturgiában elfoglalt helyére. Csak ilyen hermeneutikai elemzés után jelenhetjük ki, hogy a liturgikus imádságok tisztán, hitelesen és közvetlenül tanítják az Egyház hitét. Mert nem feledkezhetünk meg arról, hogy a liturgia az Egyház hitét nem a teológiai tudományok szaknyelvén hirdeti, hanem az imádság, a katekézis, sőt a költészet nyelvén. Külön nehézséget jelent a liturgikus szövegek nemzeti nyelvekre való lefordítása, mert nagyon sok esetben ezek a fordítások nem tudják visszaadni az eredeti latin szavak, illetve fogalmak tartalmi gazdagságát.

Az Eucharisztia szótára

A közelmúltban Dobszay László egyik liturgikus témájú cikkét így fejezte be: „Milyen jó lenne, ha a liturgikus szövegek mintegy 15–20 kulcsszavát szótárba foglalnánk, és azután szisztematikusan tanítanánk ...”⁵ Valóban hasznos lenne, ha a liturgia „kulcsszavai”-ra felhívnánk a hívek figyelmét, mert ezek a szavak önmagukban, egy kis magyarázat segítségével kifejezik és tanítják az Egyház hitét. Abban is nagyon igaza van a szerzőnek, hogy „A liturgikus szöveg

¹ Vö. Dolhai Lajos: „*Lex orandi lex credendi*”, *Teológia* XXXIII (1999) 3–4, 97–108!

² Az „*euchológia*” a liturgikus könyvekben előforduló imádságok összességét is jelenti.

³ Vö. Dolhai Lajos: „Az *euchológia*”, *Magyar Egyházzene* VI (1998/1999) 435–441!

⁴ Vö. M. Augé: „*Principi di interpretazione dei testi liturgici*”, *Anamnesis* 1, Marietti 1974. 159–207!

⁵ Dobszay László: „Szótárt! (Jegyzetek a liturgiáról)”, *Új Ember* LVI (2000) 11.4.

nem ájtatos szavak összessége; pontos és körülhatárolható jelentésű kifejezéseknek, mondhatni kultikus terminus technicusoknak céltudatos alkalmazásával jön létre." Éppen ezért nagyon alkalmas arra, hogy az igaz hitre tanítson és neveljen. Megszívlelendő gondolat az is, amit XI. Pius pápa fogalmazott meg a „Quas primas” kezdetű enciklikájában:⁶ A népnek a hit titkaiba való beavatásában és azok által a lélek belső örömére való emelésében messze nagyobb hatékonyságot jelentenek a szent misztériumok ünneplései, mint az egyházi tanítóhivatal súlyos dokumentumai. Ezek ugyanis csak kevesekhez jutnak el, és a műveltebbek közül, amíg amazok az egész népet tanítják. Ez csak egyszer, amazok évenként és szüntelenül beszélnek hozzánk. Ezek csak az elmét érik el, amazok a lelket és a szívet is üdvösen elérik, és ez nem lényegtelen, hiszen az ember testből és lélekből áll. A liturgikus ünnepeknek mind a kettőre hatást kell gyakorolniuk, hogy az Isten szavát a hit engedelmességével elfogadjuk, és azt életté is váltsuk.

Nyilvánvaló, hogy az Eucharisztia liturgiájának is megvan a maga sajátos szókinccse, szótára. Érdemes és tanulságos, sőt feltétlenül szükséges is tanulmányoznunk a szentmise imádságaiból kiindulva az Eucharisztia teológiáját. Sajnálatos módon az elmúlt évszázadokban az Eucharisztia teológiája és liturgiája elszakadt egymástól. Nyilvánvaló, hogy ez a dichotómia nem helyes. *Hidat kell tehát vernünk a teológia és a liturgia közé, mert „képtelenség” tanulmányozni az Eucharisziát anélkül, hogy ki ne nyitnánk a Misekönyvet.* Az Eucharisztia teológiájában az Újszövetség mellett lényeges szerepe kell, hogy kapjon a liturgikus hagyomány is, mert ez is hűségesen tükrözi az Egyház hitét.

Minden tudománynak megvan a maga szótára, a sajátos szókinccse. A teológián belül talán az Eucharisziának van a leggazdagabb szótára, mert az Eucharisztia gazdag misztériumát a teológia is csak többféle szempontból közelítve tudta megvilágítani (vö. az Eucharisztia mint áldozat, lakoma, valóságos jelenlét). Az Eucharisztia szótárával, az Eucharisztia valóságát kifejező szavakkal, a lehető legteljesebb mértékben a liturgiában találkozunk. A liturgiát nem köti a fogalmi gondolkodás, a szintézisre való törekvés, s így az élet természetes gazdagsága szerint mutatja be számunkra az „Élet kenyere”. Nemcsak azért hasznos ez a szótár, mert összhangban van a teológiával, hanem azért is, mert *kiegészíti a „teológia szótárát”*. Olyan új szavakkal és szempontokkal ajándékozza meg az elméleti teológiát, amelyek megtermékenyítő hatással lehetnek a teológiára és az eucharisztikus közösség lelkeségére.

Nyilvánvaló, hogy nehézségekkel is találkozunk egy ilyen elemzés során. A Misekönyv eucharisztikus szótárának összeállítása és a szótár alapján az Eucharisztia teológiájának megfogalmazása összeállítása nemcsak azért nehéz, mert egy misztériumról van szó, hanem más nehézségek is jelentkeznek.

A legtöbb korlát és nehézség a liturgia nyelvvel kapcsolatos. A nyugati egyház liturgiája is egy több évszázados hagyomány eredménye. A szentmise

⁶ XI. Pius pápának a Krisztus Király ünnepét elrendelő körlevele, SzIT Budapest 1926. 18.

imádságainak nagy része évszázadokkal ezelőtt fogalmazódott meg. A nyelvi változatlanság ellenére is van változás a liturgia nyelvében, hiszen ismételten előfordul az, hogy ugyanaz a szó, illetve kifejezés manapság mást jelent, mint a megfogalmazás idején.⁷ Nehézséget jelent az is, hogy a római liturgia imádságait a klasszikus görög-római kultúrában felnevelkedett emberek fogalmazták meg. A megfogalmazás idején az „áldozat”, a „lakoma” fogalmak mögött konkrét tapasztalat volt. A szentmise könyörgéseiben az áldozati terminológia és a lakomára vonatkozó megfogalmazások bőségesek és igen fejlettek, de a mai embernek már nincs ezen fogalmak megértéséhez konkrét tapasztalata. Talán ezért döntött úgy a MKPK Liturgikus Bizottsága is, hogy az áldozás előtt felhívásban a „lakoma” szót az „asztal” szóval helyettesíti. A „Boldogok, akiket meghív lakomájára Jézus, az Isten Báránya” megfogalmazás helyett érthetőbb, ha úgy fogalmazzunk, hogy Jézus az ő „asztalához” hív meg bennünket.

Speciális nehézséget jelent a Missale Romanum nemzeti nyelvekre való lefordítása, amivel kapcsolatban számtalan teológiai kérdés is felvetődik. A nehézségek nemcsak a fordító korlátaiból adódnak, hanem abból, hogy egy-egy nemzeti nyelv szinte képtelen hűségesen visszaadni jó néhány alapvető fogalom tartalmát.

Már most előljáróban meg kell azt is jegyeznünk, hogy a Misekönyv eucharisztia-teológiája sem teljes, vagyis nem fejezi ki és nem mutatja be Eucharisztia misztériumának teljes gazdagságát. Az orációk az Eucharisztia megünnepléséhez kapcsolódnak, ezért a szövegek elsősorban a felajánlás, az áldozat, a lelki táplálékról beszélnek, és nem beszélnek, illetve nem is beszélhetnek a valóságos jelenlét misztériumáról. Az eucharisztia nem az „imáandó Szentiséget” állítja elénk, hanem az Eucharisztia megünneplésének „gyümölcseit” a maga konkrét valóságában.

Vizsgálódásunk tárgya a II. Vatikáni Zsinat misekönyve. A latin nyelvű Missale Romanum lesz számunkra az analizálandó és mérvadó szöveg, de szükség esetén figyelembe vesszük a magyar fordítást is. Ahogyan a címből is kitűnik, nem az egész Misekönyvet elemezzük majd, hanem annak csak egyes részeit. Az évközi idő könyörgéseit azért választottuk, mert ennek az időszaknak nincs jellegzetes sajátossága. Nem ünnepezzük a megváltás egyik vagy másik misztériumát, s így az Eucharisztia misztériuma nem szorul háttérbe a kiemelten ünnevelt misztérium mellett. Csak az áldozás utáni könyörgést vizsgáljuk. Az első könyörgést, a *collectát* nem, mert ennek nincs eucharisztikus vonatkozása, hiszen ez az *oratio* mint a szentmise bevezető részét lezáró imádság elsősorban a napi liturgia jelentőségére irányítja a keresztény közösség figyelmét.

Módszerünkben nem állunk meg a könyörgések nyelvi elemzésénél, hanem az analízisből kiindulva a szintézis megalkotására is törekszünk. Célunk nem az, hogy az Eucharisztia teológiáját az eucharisztikából igazoljuk és magyarázzuk, hanem az, hogy összefoglaljuk a Misekönyvben tükröződő jellegzetes eucharisztiant.

⁷ Vö. a *hostia* szó a klasszikus latinban és a régi liturgiában 'áldozat'-ot jelent, manapság pedig több esetben is a nemzeti nyelvű fordítások 'ostyá'-val fordítják.

A következőkben az áldozás utáni könyörgések nyelvi-teológiai elemzésével arra szeretnénk rámutatni, hogy ezek az imádságok valóban hűségesen tanítják az Egyház hitét, a jelen esetben például a szentmiseáldozat kegyelmi hatásait. Ezek a könyörgések megfelelnek rendeltetésüknek, hiszen a Római Miskönyv általános rendelkezései szerint: „az áldozás utáni könyörgésben a pap az ünnepeelt misztérium gyümölcseiért esedezik” (MR.Á. Rendelkezések 56,f). Az elemzésben csak az évközi idő könyörgéseire szorítkozunk, hiszen a liturgikus év időszakainak sajátos jellegéből következik, hogy ennek az időszaknak az imádságai tükrözik legtisztábban az Eucharisztia teológiáját. Már az is tanulságos és sokatmondó számunkra, ha a nyelvi elemzés során először elemezzük a postcommunio (áldozás utáni könyörgés) jellegzetes főneveit és igéit, de még hasznosabb, ha az ezekben az imádságokban meglévő fontos gondolatokat rendszerező módon összefoglaljuk.

A postcommunio főnevei, jelzői és igéi

— A főnevek előfordulása gyakoriság szerint:

sacramentum	10
mysterium	6
munus (adomány, ajándék)	9
donum (ajándék)	3
panis (kenyér)	3
corpus et sanguis (test és vér)	3
communio (közösség)	2
mensa (asztal)	1
alimenta (táplálék)	1
pabulum (táplálék)	1

Az elemzés alapján látjuk azt, hogy az Egyház ősi hagyományát követve legtöbbször a *szentség* és a *misztérium* szó szerepel, amely önmagában összefoglalja az áldozás összes kegyelmi hatását. Az Eucharisztia biblikus-teológiai értelemben vett misztérium, vagyis érzékelhető, látható formában akar találkozni velünk a megdicsőült Krisztus. Többször szerepel a *munus* főnév is, de ennek a latin szónak többféle jelentése is van már klasszikus latinban, és főként a szentmise liturgikus szövegeiben.⁸ Jelent egyszerűen valamilyen konkrét szolgálatot, illetve hivatalt is, de a szentmise szövegeiben elsősorban adományt, áldozati adományt és ajándékot jelent. A szentmise lakoma jellegét kifejező főnévvel (kenyér, táplálék, asztal, stb.) elég ritkán találkozunk a szövegekben. Ennek az a magyarázata, hogy a könyörgések nagy része a régi szakramentáriumokból való, tehát nem új megfogalmazású.

Meg kell még azt is jegyeznünk, hogy ezek a főnevek ritkán szerepelnek önmagukban, legtöbbször csak a „mennyei” (*caelestis*) jelzővel együtt. Míg a fel-

⁸ Vö. *Kirchenlateinisches Wörterbuch*. Limburg 1926!

ajánlási könyörgésekben csak egyetlen egyszer találkozunk vele, az áldozás utáni könyörgésekben 13-szor fordul elő, különböző főnevekkel együtt, mégpedig: *pane* (2. vas.), *mensa* (22. vas.), *sacramentum* (23., 31. vas.), *donum* (24. vas.), *res* (29. vas.). Minden vallásban megtalálható ez a kifejezés, mellyel a földinek és a profánnak az ellentétét, az égit és a szentet jelölik. Az Istentől eredő adományok jellegzetes kifejezése. Alkalmas arra is, hogy a térben és az időben élő ember számára a teret és az időt meghaladó örökkévalóságra utaljon. Nyilvánvaló, hogy az eucharisztikus táplálék másságát akarja így kifejezni a liturgia, de nem csupán egy egyszerű jelzőről van szó. Jó példa erre az évközi idő második vasárnapja, ahol áldozás után hálát adunk Istennek a „mennyei kenyérért”. A kenyér önmagában konkrét dolog, statikus valóság. A „mennyei” jelző dinamikus és szakrális jelentést ad ennek a teremtett dolognak. A jelző arra emlékeztet bennünket, hogy ez a „konszekrált kenyér” égből jövő, Istentől származó, sőt az Isten Fiát magában hordozó kenyér.

— Az előforduló igék tartalmilag csoportosítva:

Vannak olyan igék, amelyek az Eucharisztia lelki táplálék-jellegére emlékeztetnek. Így például a *pascere*, amelynek a latin nyelvben 'legeltet, táplál, növel' jelentése van. Eredetileg a pásztorkodással kapcsolatos ige. A pásztor tevékenységét jelenti, amely a nyáj vezetését, őrzését és táplálását is magába foglalja. Nyilvánvaló, hogy a 22/23. zsoltár krisztológiai értelmezése is hozzájárult ahhoz, hogy a liturgikus nyelv szívesen használta ezt az igét az Eucharisziával kapcsolatban. A liturgia már csak a táplálás mozzanatára utal, de hogy mit is jelent az Eucharisztia mint táplálék, arra is utalnak az egyes könyörgések (évk. vas. 6., 9., 27., 28.). A *vegetare* ige is idetartozik (évk. vas. 4., 8., 32.). Jelentése: 'élenkít, serkent'. A klasszikus latinban még nem szerepel mint ige, hanem a *vegetus* alak, amelynek jelentése: 'élettel teli, olyan valami, amiben nagy életerő van'. A liturgikus latinban is legtöbbször a *vegetati* melléknévi igenév alakjában használatos, ami az élettel megtöltöttséget, megerősítettségünket akarja kifejezni. Nyilvánvaló, hogy az Eucharisztia lelki életet megerősítő hatására akar utalni. Kétszer (évk. vas. 2., 8.) is találkozunk a *satiare* (jóllakat, bőségesen ellát, kielégít) igével. A *nutrire* (évk. vas. 23) 'táplálni' igét is használja a liturgia, annak ellenére, hogy ez a hétköznapi értelemben vett táplálást jelenti. Valószínű, hogy túl köznapi az ige, ezért a liturgia nyelvében ritka. Az évközi idő 23. vasárnapja szerint az Eucharisztia által az Isten nemcsak táplál, hanem éltet (vö. *vivificare*) is bennünket. A táplálkozás célja éppen az élet, jelen esetben a lelki élet fenntartása. Egy alkalommal találkozunk az *inebriare* 'megittasodni' igével is, ami a biblikus összefüggések alapján érthető és elfogadható. Említésre méltó, hogy a szó Isten túláradó szeretetére, bőkezűségére is utal.

Vannak olyan igék, amelyek az Eucharisztia embert átforgató, megújító hatását emelik ki. Három ilyen igét kell megemlítenünk: *reficere* 'újjaalkotni' (1., 22., 23., 31. vas.), *renovare* 'megújítani' (12. vas.), *recreare* 'újjaátermenteni' (18. vas.). Szinonimákról van szó, hiszen mindegyik szó ugyanazt akarja mondani: az Eucha-

risztia a keresztény ember megújulásának egyik forrása. Az Eucharisztia nemcsak a kereszténységbe való bevezetés egyik szentsége, hanem olyan szentség, amelyik állandóan jelen van és fontos tényező a hívő ember életében. A bűn által meggyengült emberi természet állandóan rászorul a megújulásra és az újjáteremtésre. Van egy olyan ige, amely gyakran szerepel a postcommuniókban, és arra emlékeztet minket, hogy az Eucharisztia megünneplésekor nemcsak felajánlunk valamit Istennek, hanem sok mindent kapunk is. A *capere* 'kapni, elnyerni' ige, legtöbbször a *capiamus* (elnyerjük) formában a különböző adományok elnyerésével kapcsolatban szerepel (7., 12., 14., 25., 30. vas.). Így például a 25. vasárnapon így imádkozunk: „Istenünk ..., hogy megváltásunk kegyelmét a szentáldozásban is, és keresztény életünkben is elnyerjük.”

Összefoglaló következtetések

Az áldozás utáni könyörgés természetéből következik, hogy ez az imádság az Eucharisztia kegyelmi hatásait foglalja össze. Egyrészt hálát ad a kapott ajándékokért, másrészt kéri az Eucharisztia „gyümölcsseiben” való gazdag részvételét.

A könyörgések elemezése is megtanít bennünket arra, hogy az *Eucharisztia* az „élet kenyere” (Jn 6). A lélek tápláléka: Krisztus teste és vére, tehát a keresztény élet Istenből táplálkozó élet. Az élet fogalma különböző formában (*vita, vivificatio, vivere, vivificare*) ismételtelen megjelenik ezekben az imádságokban (év. vas. 3., 5., 6., 8., 13., 16., 23.). A szentáldozásban „éltető kegyelmet” kapunk (3. vas.) és „az isteni élet részeseivé” (28. vas.) leszünk. Olyan eledelt kapunk, amelyik „az igaz életet táplálja bennünk” (6. vas.). Az Eucharisztia már itt a földön „átvezet a régiből az új életre” (16. vas.), segít bennünket, hogy „örök életre szóló gyümölcsöt hozzunk” (13. vas.), sőt az „örök élet záloga” (8. vas.). A legfontosabb szempont talán az, hogy a megdicsőült Krisztus az „ige és szentség mennyei kenyerével táplálja és élteti híveit” (23. vas.). Azért fontos az előbbi gondolat, mert a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának egyik törekvése (SC 51) tükröződik benne, mely szerint az Egyház a liturgiában az ige és az Eucharisztia „asztala” által egyformán erősíteni és táplálni akarja övéit. Erre az igazságra figyelmeztet a szentmise egyik legújabb kánonja is: „Szent Fiad, Jézus szeretetének asztalánál gyűjt egybe minket, magyarázza a Szentírást és megtöri a kenyeret, mint egykor az emmauszi tanítványoknak” (VII. kánon).

A szentségek, így az Eucharisztia is a *kegyelem és az üdvösség eszközei*. Éppen ezért valahányszor „bemutatjuk ezt az áldozatot”, azért imádkozunk, hogy „növekedjék bennünk az üdvösségszerző kegyelem” (15. vas.) A szentségeket Krisztus azért rendelte, hogy segítségükkel eljussunk az üdvösségre (13. vas.). Mint minden szentségi jel, az Eucharisztia is nemcsak a jelenre, hanem az eljövendőre, az üdvösségre irányul. Az Eucharisztia záloga, elővételezése annak az eljövendő dicsőségnek, amiben hiszünk és remélünk (7. vas.). Találóaan fejezi ki ezt az igazságot a 12. vasárnap áldozás utáni könyörgése: „Kérjük ir-

galmadat, hogy amit áhítatos lélekkel újra meg újra ünneplünk, megváltásod kegyelméből biztosan el is érjük". Azért imádkozunk, hogy a szentségi jel (vö. „színek”) és a jel által jelzett valóság közötti egységet már a mostani életben is megtapasztaljuk és főként azért, hogy ennek a valóságnak mindörökre részei lehessünk: „Istenünk, működjék hatékonyan bennünk a szentáldozás kegyelme, hogy amit most a szent színek alatt magunkhoz vettünk, azt a maga teljes valóságában is elnyerjük” (30. vas.). Ez a gondolat is összhangban van Jézus szavaival: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van, s feltámasztom az utolsó napon” (Jn 6,54).

Hittel valljuk, hogy az Eucharisztia megünneplése *hatékonyan segíti a keresztyén ember átalakulását Krisztus szándéka szerint*. Imádkozunk is azért, hogy „ez a magunkhoz vett szentség alakítson minket szent Fiad képmására” (27. vas.). Ez azért lehetséges, mert a szentáldozás által az „isteni élet részesei lettünk” (28. vas.), és az Eucharisztia megerősít minket, hogy Krisztusban és Krisztus által Istennek tetsző módon tudjunk élni. Erre azért van szükségünk, hogy „az örök dicsőségben társörökösei legyünk Krisztusnak” (20., 26.vas.), akihez a hit és keresztség által hozzákapcsoltuk az életünket. Nyilvánvaló, hogy postcommunio nem beszél a kenyér és a bor átváltozásának misztériumáról, hanem csak arról a misztériumról, hogy az Eucharisztia kegyelme képessé és alkalmassá tesz bennünket arra, hogy megváltoztassuk életünket, s így Szent. Pállal elmondhassuk „élek ugyan, de nem én, hanem Krisztus él bennem” (Gal 2,20).

Krisztus az Eucharisztia megünneplésekor nemcsak megvendégel bennünket, hanem áldozatát is jelenvalóvá teszi. A postcommunio természetéből következik, hogy elsősorban a szentmise lakoma-jellegét állítja elénk, de vannak utalások a szentmise áldozat-jellegére is (évk. vas. 17., 26., 33.). Az évközi 17. vasárnapon így imádkozunk. „Istenünk, magunkhoz vettük ezt a mennyei szentséget, szent Fiad szenvedésének örömemlékét ...” Az oráció eredeti latin szövege a *memoriale* szót használja, mert a szentmise nem csupán egy hálás megemlékezés (*memoria*) a golgotai áldozatról. Az Eucharisztia megünneplése áldozat, mert jelenvalóvá teszi a kereszt áldozatát: az anamnézis (a múltat a jelenbehozó megemlékezés) és epiklézis (lélek hívás) által jelenvalóvá is válik, amiről megemlékezünk.

Az Eucharisztia a Krisztusban *hívők egységének jele és eszköze*. Már Szent Pál apostol is figyelmeztet bennünket erre az igazságra: „Mi ugyanis sokan egy kenyér és egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérben részesülünk” (1Kor 10,17). Az egyházatyák szerint az Eucharisztia anyaga is utal erre a gondolatra: amint a sok búzaszemből egy kenyér lesz és a sok szőlőbogyóból a bor, úgy lesznek eggyé mindnyájan az Egyházban, akik az egy kenyérből és egy kehelyből részesülnek. Három postcommunio is találóan fogalmazza meg ezt a fontos igazságot (évk. v. 2., 5., 11., 22.). Természetes és magától értetődő tehát, hogy az eucharisztikus közösségben az egységért végzett imaszándék is megjelenik: „Urunk, Istenünk, szent lakomádban való részesedésünk láthatóvá teszi a hívek benned való egységét. Add, hogy ez a szentáldozás munkálja

is hatékonyan ezt az egységet Egyházadban, Krisztus, a mi Urunk által" (11. vas.). A szentmise tehát a keresztények testvéri egységének leghathatósabb építője. Az Eucharisztia az egység szentsége. Még nyilvánvalóbb számunkra ez az igazság, ha arra gondolunk, hogy az Eucharisztia megünneplése nemcsak a földi Egyház tagjait gyűjti össze és forrasztja eggyé, hanem nyilvánvalóvá teszi a szentek egységét is, hiszen a szenvedő és dicsőséges Egyház tagjait, a tisztulás állapotában lévőket és a már dicsőségben örvendezőket is összekapcsolja. Sőt a hitben, reményben és szeretetben ünneplő közösség által megszentelődik az egész teremtett világ, hogy a teremtett és megváltott világ hirdesse Isten dicsőségét.